

Data przesłania artykułu: 29 VI 2021

Data przyjęcia artykułu do druku: 10 IX 2021

DOI: <https://dx.doi.org/10.12775/AKZ.2021.006>

JUSTYNA BARBARA GAŁUSZKA

(Uniwersytet Jagielloński)

SPUŚCIZNA WŁADYSŁAWA ŁOZIŃSKIEGO (1843–1913) W CENTRALNYM PAŃSTWOWYM HISTORYCZNYM ARCHIWUM UKRAINY WE LWOWIE

Słowa kluczowe

archiwistyka lwowska, Lwów, Władysław Łoziński, Centralne Państwowe Historyczne Archiwum Ukrainy we Lwowie, archiwistyka

Keywords

Lviv archivistics, Lviv, Władysław Łoziński, Central State Historical Archives of Ukraine in Lviv, archival science

Justyna Gałuszka, magister historii, absolwentka podyplomowych studiów edytorskich (UJ) oraz archiwistyki i zarządzania dokumentacją (UP im. KEN w Krakowie), doktorantka w Instytucie Historii Uniwersytetu Jagiellońskiego w Zakładzie Historii Nowożytnej. Dwukrotna stypendystka Fundacji Lanckorońskich. Kierownik projektu „Buntownik i zdrajca czy obrońca wolności szlacheckich? Biografia polityczna Stanisława Stadnickiego (ok. 1551–1610)”, finansowanego ze środków NCN. Interesuje się panowaniem Zygmunta III Wazy: kwestiami religijnymi, politycznymi i społecznymi, dziejami województwa ruskiego, jego elitami politycznymi, staropolskim ceremoniałem, edytorstwem źródeł historycznych.

E-mail: justyna.galuszka@uj.edu.pl

ORCID ID: 0000-0002-1714-0179

Streszczenie

Artykuł przedstawia spuściznę Władysława Łozińskiego przechowywaną w Centralnym Państwowym Historycznym Archiwum Ukrainy we Lwowie. Jego integralną część stanowi aneks, w którym przedstawiono wykaz jednostek wchodzących w skład zespołu 135 ze wspomnianego archiwum (tłumaczenie własne z języka ukraińskiego). Lwowska spuścizna Łozińskiego zasługuje na szersze omówienie, dotychczas żaden z badaczy jego życia i twórczości nie skorzystał z tego cennego zespołu. Różnorodność materiałów doskonale odzwierciedla różnorodne zainteresowania Łozińskiego, jego zaangażowanie w życie społeczne i kulturalne nie tylko Lwowa, ale także całej Galicji.

Summary

Private papers of Władysław Łoziński (1843–1913) in the Central State Historical Archives of Ukraine in Lviv

The article discusses the private papers of Władysław Łoziński kept in the Central State Historical Archives of Ukraine in Lviv. The integral part of the article is an appendix, which presents the list of files that make up the fonds 135 from the above-mentioned archive (own translation from Ukrainian). The Lviv archive of Łoziński deserves a broader discussion, so far none of the researchers of his life and work have used this valuable fonds. The variety of materials perfectly reflects Łoziński's diverse interests, his involvement in social and cultural life not only in Lviv, but in the whole of Galicia.

Niniejszy artykuł ma na celu przedstawienie spuścizny Władysława Łozińskiego (1843–1913) przechowywanej w Centralnym Państwowym Historycznym Archiwum Ukrainy we Lwowie (Центральний державний історичний архів України, Львів). Jego integralną częścią jest aneks, w którym przedstawiłam wykaz jednostek wchodzących w skład zespołu 135 ze wspomnianego archiwum (tłumaczenie własne z języka ukraińskiego). Pomocniczo wykorzystałam również materiały przechowywane w Bibliotece Jagiellońskiej w Krakowie. Dotyczą one zasadniczo spraw rodzinnych i korespondencji służbowej (m.in. odręczny inwentarz archiwum lwowskiego, notatki z kwerend, cytaty, zbiór niewielkich zeszytów zatytułowanych *Notatki archiwalne*, kopie dokumentów z lwowskich akt grodzkich i ziemskich)¹. Niewątpliwie lwowska spuścizna Łozińskiego zasługuje na szersze omówienie, ponieważ żaden z badaczy jego życia i twórczości nie skorzystał z tego cen-

¹ Łoziński, „Materiały warsztatowe”; Łoziński „Notatki i wypisy do historii”; Łoziński, „Notatki i wypisy z akt”; Łoziński, „Notatki i wypisy z zakresu historii”; Łoziński, „Notatki i wypisy do dzieł”; Łoziński, „Wypisy i notatki”; Łoziński, „Inwentarz Archiwum”.

nego zespołu². Jest on interesujący z uwagi na różnorodność materiałów, które można w nim odnaleźć. Doskonale odzwierciedlają one rozległe zainteresowania Łozińskiego, jego zaangażowanie w życie społeczne i kulturalne nie tylko Lwowa, ale także całej Galicji. Działalność pisarska Łozińskiego wymaga jednak ostrożnych sądów oraz skrupulatnej weryfikacji. Nie była ona wolna od uprzedzeń, przemilczeń, niekiedy była jawnie niesprawiedliwa i stronnicza. To wszystko znajduje swoje bezpośrednie odbicie w spuściznie przechowywanej we Lwowie. Uważam, że niniejszy artykuł może być pomocny dla literaturoznawców, historyków historiografii i nauki, którzy interesują się życiem, działalnością i twórczością Władysława Łozińskiego. Dzięki poznaniu jego spuścizny można odtworzyć krąg korespondencyjny Łozińskiego, jego kontakty z historykami krakowskimi oraz ocenić jego pisarstwo, metodologię przeprowadzanych badań i źródła inspiracji naukowych.

Władysław Łoziński przyszedł na świat w zubożałej rodzinie szlacheckiej w Oparach w ziemi samborskiej. Kształcił się w Samborze i we Lwowie. Już w czasie studiów aktywnie angażował się w działalność literacką i publicystyczną³. Zaabsorbowanie pracą dziennikarską przeszkodziło w ukończeniu studiów, które ostatecznie przerwał w 1866 r. Jego wrodzony talent pisarski i organizacyjny rozwijał się szczególnie w latach sześćdziesiątych i siedemdziesiątych XIX w. Towarzyszyły temu zmiany światopoglądowe, na które miała wpływ klęska powstania styczniowego. Skutki upadku zrywu zniechęciły Łozińskiego do lwowskich demokratów czy krakowskich konserwatystów⁴. Jego

² Bezspornie najlepszym znawcą twórczości Łozińskiego był Karol Kosek (1929–2004), nauczyciel polonista w Bielsku-Białej, który w 1975 r. pod kierunkiem Henryka Markiewicza przygotował obszerną dysertację doktorską pt. „Twórczość literacka Władysława Łozińskiego” (Archiwum Uniwersytetu Jagiellońskiego sygn. dokt. 12/75). Praca nigdy nie ukazała się drukiem, ale była podstawą licznych artykułów w monografiach wieloautorских i czasopismach naukowych. Por. Kosek, „Władysław Łoziński”, 85–100; Kosek, „Początki twórczości literackiej”, 41–66; Kosek, „Ostatnie powieści historyczne”, 31–47. Postać Łozińskiego zajmuje ważne miejsce w badaniach Rity Majkowskiej, historyczki i wieloletniej dyrektorki Archiwum Nauki PAN i PAU w Krakowie: Majkowska, „Działalność kolekcjonerska”, 65–82; Majkowska, „Odkrywca i piewca przeszłości”, 99–109; Majkowska, „Władysław Łoziński w Ossolineum”, 149–51; Majkowska, „Związki Władysława Łozińskiego”, 125–40. W ostatnich latach twórczość Łozińskiego analizowała literaturoznawczyni Magdalena Rudkowska. Jej monografia nie jest klasyczną biografią, ponieważ autorka przede wszystkim starała się ukazać Łozińskiego na tle przeobrażeń społecznych oraz intelektualnych zachodzących w Galicji na przełomie XIX i XX w. Por. Rudkowska, *Wyszedł z dworu*.

³ Knot, „Łoziński Władysław”, 460–3.

⁴ Majkowska, „Odkrywca i piewca”, 101.

dotychczasowe, dość radykalne poglądy stawały się coraz bardziej umiarkowane. Na początku lat siedemdziesiątych XIX w. opublikował w krakowskim „Czasie” serię felietonów, w których ujawnił swoją niechęć do sztucznych podziałów pokoleniowych. Dotychczasowi sympatycy zaczęli się do niego odnosić z rezerwą, co spowodowało, że zbliżył się do umiarkowanych konserwatystów⁵. Od 1872 r. przez ponad dekadę kierował „Gazetą Lwowską”, ciesząc się dużym poparciem namiestnika Galicji Agenora Gołuchowskiego (1812–1875). Zapewniło mu to stabilizację finansową i wprowadziło do ówczesnej elity galicyjskiej. Po 1883 r. poświęcił się głównie pisarstwu historycznemu. Zaanżował się również w działalność Towarzystwa Historycznego we Lwowie, którego założycielem i pierwszym prezesem był Ksawery Liske (1838–1891), pierwszy redaktor „Kwartalnika Historycznego”, na którego łamach Łoziński wielokrotnie publikował⁶.

Władysław Łoziński wniósł znaczący wkład w rozwój ruchu konserwatorskiego w Galicji. Od 1887 r. był konserwatorem Lwowa, a jego zdolności organizacyjne przyczyniły się do zawiązania Koła Konserwatorów Galicji Wschodniej we Lwowie (był pierwszym przewodniczącym) i Galicji Zachodniej w Krakowie. Z jego inspiracji odbył się II i III zjazd konserwatorów we Lwowie (1890) i w Krakowie (1891). Warto wymienić również zainicjowanie przez niego wydawania „Teki Konserwatorskiej”. Inwentaryzacja zabytków miała zapobiec dalszemu ich niszczeniu. Łoziński traktował zabytki i dzieła sztuki jako źródła historyczne i przeciwstawiał się nieumiejętnym zabiegom konserwatorskim. Ta postawa sprawiła, że wiele lwowskich artefaktów zostało uratowanych i zabezpieczonych przed zniszczeniem. Był mecenasem i inspiratorem powołania do życia Muzeum Historycznego (1892), Galerii Miejskiej (1907) i Muzeum Narodowego im. Króla Jana III Sobieskiego. Swoją kolekcję dzieł sztuki i broni zapisał właśnie tym instytucjom.

Lwów zawdzięcza Łozińskiemu nie tylko wiele cennych inicjatyw, powołanie różnorodnych instytucji troszczących się o zachowanie pamięci o przeszłości, ale również benedyktyńską pracę nad historią miasta oraz obyczajowością i życiem codziennym jego mieszkańców. Najczęściej w swoich pracach łączył tematy związane z mieszczaństwem, artystami, rzemieślnikami⁷. Jego

⁵ Julkowska, „Władysław Łoziński”, 199.

⁶ Julkowska, „Ksawery Liske”, 199.

⁷ Łoziński, *Malarstwo cerkiewne*; Łoziński, *Złotnictwo lwowskie*; Łoziński, *Patrycjat i mieszczaństwo lwowskie*; Łoziński, *Sztuka lwowska*; Łoziński, *Ormiański epilog*. Uzupełnieniem są dwa katalogi wystawowe: Łoziński, *Katalog wystaw zabytków* oraz Łoziński, *Katalog zbiorów Władysława Łozińskiego*, obejmujący jego prywatne zbiory.

pogrzeb w 1913 r. stał się prawdziwą manifestacją polityczną – społeczeństwo Lwowa żegnało znakomitego organizatora życia kulturalnego i naukowego, współzałożyciela wielu instytucji skupiających miłośników przeszłości, animatora znaczących przedsięwzięć, dzięki którym Władysław Łoziński zapisał się trwale w historii Lwowa i Galicji przełomu XIX i XX stulecia.

Centralne Państwowe Archiwum Historyczne Ukrainy we Lwowie jest najstarszą i jedną z najważniejszych instytucji archiwalnych na terenie obecnej Ukrainy. Zostało utworzone w listopadzie 1939 r. pod nazwą Centralne Archiwum Akt Dawnych we Lwowie z archiwów istniejących w okresie międzywojennym: m.in. Archiwum Aktów Dawnych Lwowa czy Archiwum Ziemskiego. Ogromny zasób (ponad dwanaście kilometrów akt bieżących zgromadzonych w kilkuset zespołach) nadal pozostaje niewystarczająco rozpoznany przez polskich historyków. Niewątpliwie jednym z powodów były ograniczenia w prowadzeniu badań historycznych w tej instytucji po drugiej wojnie światowej. Przeszkodą był również ogromny zasób, obejmujący materiały dotyczące kilku epok i ogromnego terytorium, nieograniczonego przecież wyłącznie do terenów Rusi Czerwonej. Geneza obecnego archiwum oraz jego zasobu sięga okresu średniowiecza i wiąże się z lokacją miasta i powołaniem władz miejskich. Najstarsze przechowywane w archiwum dokumenty pochodzą z pierwszej połowy XIV w., następnie ich liczba sukcesywnie wzrastała wraz z rozwojem miasta.

Na ponad dwanaście kilometrów akt bieżących, zgromadzonych w przeszło ośmiuset zespołach archiwalnych, składają się dokumenty powstałe w różnych systemach kancelaryjnych, poczynawszy od księgi wpisów aż do współczesnych akt spraw. Zostały one spisane w różnych językach. Stanowią niezwykle cenne źródło do badań naukowych nie tylko Polski i Ukrainy, ale też innych krajów Europy Środkowej i Wschodniej. Dla polskich naukowców najcenniejsze są akta sądów grodzkich i ziemskich, władz samorządowych miejskich oraz wiejskich oraz instytucji wyznaniowych z terenów I i II Rzeczypospolitej. Są one wykorzystywane do rozmaitych badań, m.in. pozwalają odtworzyć dzieje polityczne, społeczne i gospodarcze regionu, jego sytuację statystyczno-demograficzną, dzieje religijne tego obszaru, stosunki wyznaniowe oraz etniczne. Nie mniej istotne są szczątki archiwów rodzinno-majątkowych Lubomirskich, Sapiehów, Lanckorońskich czy Dzieduszyckich. Sądzę, że mniejszym zainteresowaniem historyków cieszą się spuścizny osób prywatnych, zasłużonych zarówno dla polskiej, jak i ukraińskiej historii oraz kultury. W tej grupie znajdują się akta polskich działaczy politycznych, pisarzy, historyków

i artystów. Na podstawie polskojęzycznej wersji przewodnika po zasobie Centralnego Państwowego Archiwum Historycznego Ukrainy we Lwowie można stwierdzić, że osiemdziesiąt zespołów to akta osób prywatnych. Krótki, kilkudzaniowy opis zespołu dotyczącego Władysława Łozińskiego nie oddaje dostatecznie jego zawartości, co jest zupełnie zrozumiałe, biorąc pod uwagę liczbę zespołów, które wymagałyby omówienia⁸. Warto podkreślić, że oprócz samej spuścizny we lwowskim archiwum znajduje się księgozbiór Łozińskiego. Został on włączony do biblioteki po jego śmierci w 1913 r.

Spuścizna Łozińskiego przechowywana w archiwum lwowskim została podzielona na 45 jednostek archiwalnych o różnorodnej zawartości. Znajdziemy tam dokumenty osobiste autora, kartotekę jego prywatnej kolekcji dzieł sztuki, rękopisy książek, fragmenty nieopublikowanych dzieł, korespondencję z redakcją „Encyklopedii Polskiej”, listy do prywatnych osób związane z działalnością publiczną Łozińskiego, korespondencję z namiestnictwem galicyjskim, szczególnie w sprawach odnowienia kościołów we Lwowie oraz w Przemyślu. Zawartość poszczególnych jednostek jest obfita i różnorodna. Korespondencja w sprawach prywatnych pozwala odtworzyć życie codzienne członka elity intelektualnej Lwowa w drugiej połowie XIX stulecia. Dzięki niej możemy zapoznać się zarówno ze sprawami prywatnymi Łozińskiego (np. finanse), jak i lepiej poznać jego krąg korespondencyjny, podejmowane w listach problemy oraz zagadnienia dotyczące powstawania kolejnych dzieł literackich czy sprawy odnoszące się do wielu ważnych dla autora przedsięwzięć. Były nimi przede wszystkim kwestie związane z ochroną zabytków i ich konserwacją, prowadzeniem działalności popularyzatorskiej i oświatowej przez udział w licznych spotkaniach i odczytach.

Omawiany zespół jest przede wszystkim skarbnicą wiedzy o warsztacie naukowym i literackim autora. Wyraźnie widać, że podczas wielu lat spędzonych we lwowskim archiwum Łoziński poznał jego zasób bardzo dobrze i swobodnie się w nim poruszał. Nie istniały wówczas żadne pomoce archiwalne ani naukowe (np. inwentarze, katalogi archiwalne, spisy urzędników itp.), dlatego autor sam je tworzył. Po przeanalizowaniu i porównaniu notatek czy rękopisów z drukowanymi wersjami utworów widać wyraźnie, że ich kształt nie ulegał dużym zmianom. Na przykład w przypadku poszczególnych rozdziałów *Prawem i lewem* Łoziński wprowadzał niezbędne uzupełnienia po odnalezieniu kolejnych wartościowych materiałów, jednak zasadnicza narracja

⁸ Krochmal, *Centralne Państwowe Archiwum*, 15.

pozostawała bez zmian. Autor w swoich notatkach źródłowych był lakoniczny, nie dokonywał krytyki wewnętrznej i zewnętrznej źródeł, niekiedy *in extenso* czerpał z obfitego, ale – co trzeba podkreślić – jednostronnego materiału ksiąg grodzkich i ziemskich.

Jak już wspomniałam, Władysław Łoziński był postacią bardzo zasłużoną dla życia kulturalnego i naukowego Lwowa. Ten niewątpliwie utalentowany i błyskotliwy publicysta, znawca teatru, współtwórca oraz wieloletni wiceprezes Towarzystwa Historycznego był animatorem życia kulturalnego i naukowego w Galicji (m.in. poprzez współorganizowanie II Zjazdu Historyków we Lwowie 17–19 VII 1890 r. i III w Krakowie 4–6 VI 1900 r.). Korespondencja związana z tymi kwestiami przechowywana jest w Bibliotece Jagiellońskiej, natomiast materiały dotyczące organizacji Wystawy Krajowej we Lwowie w 1894 r. są przechowywane w Bibliotece Zakładu Narodowego im. Ossolińskich we Wrocławiu. Materiały lwowskie pozwalają na dokładne zbadanie warsztatu pisarskiego Łozińskiego. O wartości jego utworów świadczą wielokrotne ich wznowienia w dwudziestoleciu międzywojennym, a także po 1945 r. Podobnie jak wielu mu współczesnych Łoziński był historykiem amatorem, uprawiającym swoje pisarstwo bez przygotowania akademickiego, a jego osiągnięcia na polu odkrywania przeszłości wynikały z pasji i zainteresowania kulturą, prawem, obyczajami oraz z zamiłowania do poszukiwań źródłowych. W swoich notatkach pisarz poświęcił tym zagadnieniom wiele miejsca. Warto docenić również jego pracowitość i skrupulatność. Mimo różnorodnych wątpliwości należy podkreślić ogromny wysiłek Łozińskiego, który od 1886 r. prowadził badania i zbierał materiały do dwóch swoich ostatnich książek: *Prawem i lewem. Obyczaje na Czerwonej Rusi w pierwszej połowie XVII wieku* oraz *Życie polskie w dawnych wiekach*. W archiwum lwowskim przejrzał ponad czterysta tomów akt grodzkich i ziemskich. Choć nie odebrał profesjonalnego przygotowania naukowego i warsztatowego, to bez wątpienia posiadał wrodzony talent do przetwarzania źródeł, budowania argumentacji historycznej i conceptualizacji zgromadzonego materiału. Zdaniem Violetty Julkowskiej było to wynikiem jego znajomości filozofii (dzięki studiom na Uniwersytecie Lwowskim) i wcześniejszych doświadczeń pisarskich. Za szczególnie ważne uznała ona prace publicystyczne na łamach lwowskich czasopism w latach 1862–1880 i utwory literackie, w których chętnie wykorzystywał wątki z historii dawnej Rzeczypospolitej, Lwowa i szeroko rozumianej Galicji⁹. W badanym przeze

⁹ Julkowska, „Obraz przeszłości”, 350.

mnie zespole widać umiejętność wyszukiwania postaci charakterystycznych i często kontrowersyjnych, takich jak np. Stanisław Stadnicki, starosta zygwulski (ok. 1551–1610)¹⁰. Widać wyraźnie, że ta postać wzbudzała w Łozińskim silne emocje. Poświęcił jej osobny rozdział w swojej książce, ponadto przeprowadził drobiazgową kwerendę w księgach grodzkich przemyskich i sanockich. Z dużą swobodą posługiwał się Łoziński zgromadzonymi przez siebie źródłami, zgrabnie omijając treści, które nie odpowiadały z góry założonej przez niego tezie. Nie ukrywał swojego emocjonalnego stosunku do przeszłości i często sugerował go czytelnikowi, co dostrzec można podczas porównywania kolejnych wersji prac¹¹.

Po przeanalizowaniu źródeł dotyczących życia i twórczości Władysława Łozińskiego, zwłaszcza jego korespondencji, rękopisów książek, fragmentów nieopublikowanych dzieł, wypisów źródłowych, można zaobserwować jego głęboką niechęć do szlachty jako stanu społecznego. Notatki, własnoręcznie sporządzone wywody genealogiczne rodzin szlacheckich, wypisy dotyczące życia szlachty w XVI/XVII w. oraz znamienitych rodów Rusi Czerwonej (m.in. Korniaktów, Herburtów, Krasickich, Drohojowskich, Grochowskich i in.) często są niepełne, a dobór tematów można uznać za dalece nieobiektywny. Autor lubuje się w opisach krwawych zajazdów, awantur na sejmikach, morderstw, pijaństwa „panów braci” itp.¹²

Kiedy spojrzymy krytycznie na twórczość Łozińskiego, należy stwierdzić, że wykorzystując tylko jeden typ źródeł (księgi sądowe), uzyskał niezwykle jednostronny obraz ówczesnego społeczeństwa staropolskiego. Ponadto jego osobiste sympatie wywierały wpływ na osąd historyczny. Wielokrotnie podkreślał w swoich utworach dumę z wykorzystywania źródeł do opracowania tematów dotychczas niezbyt popularnych i niepodejmowanych przez ówczesnych badaczy, przełamywanie schematów związanych z konkretnymi gatunkami literackimi itp. Był bez wątpienia pionierem w tej dziedzinie, w dodatku nieszablonowym i bardzo utalentowanym. Sądzę, że pozytywnie odznaczał się na tle innych pisarzy czerpiących garściami z rodzimej historii, by wspomnieć tylko Józefa Ignacego Kraszewskiego czy Henryka Sienkiewicza. Łoziński jako jeden z pierwszych pokusił się o krytykę szlachty i jej miejsca w strukturze społecznej dawnej Rzeczypospolitej.

¹⁰ Lozinskij Vladisław (Lozinski Wladisław) (1843–1913), f.135/op.1/30.

¹¹ Ibid., f.135/op.1/7–8.

¹² Ibid., f.135/op.1/25.

Spuścizna Łozińskiego odzwierciedla jego zainteresowania problematyką kultury i obyczajowości szlachty. Stosunkowo niewiele miejsca w swoich notatkach, a następnie w pracach, poświęcił innym grupom społecznym oraz etnicznym, sprawom wojskowym, obronie szlachty przed najazdami tatarskimi, położeniu chłopów i Żydów, stosunkom wyznaniowym w województwie ruskim¹³. Pokazuje to jego warsztat pracy, metodykę prowadzenia badań i podejście do źródeł. Bez wątplenia podziw budzi jego system pracy i wysiłek włożony w przygotowanie poszczególnych książek – jak już wspomniałam, z uwagi na brak podstawowych pomocy w pracy historyka, takich jak herbarze, spisy urzędników itp., Łoziński tworzył je sam. Przykładem może być sporządzony przez autora alfabetyczny spis polskich rodzin szlacheckich z nazwiskami od litery „A” do „S” i „Sz”, obejmujący trzysta stron¹⁴. Równie obszerne są wypisy z prac historycznych i dokumentów archiwalnych odnoszących się do historii państwa polsko-litewskiego w XVI i XVIII w., które Łoziński sporządził w latach 1875–1906. Na 240 stronach nakreślone zostały najważniejsze wydarzenia polityczne z tego okresu¹⁵. Stosunkowo niewiele notatek dotyczy socjalno-ekonomicznego położenia szlachty polskiej w XVII w.¹⁶ (46 stron) czy niepokojów społecznych w XVII w.¹⁷ Łoziński wykonał ogromną pracę, wertując akta grodzkie i ziemskie, rachunki, testamenty, księgi kryminalne. Sporządzał pedantyczne wypisy, porządkował je, porównywał i selekcjonował materiał, na bieżąco go opracowując w formie niewielkich przyczynków, które publikował na łamach czasopism historycznych.

Władysław Łoziński należał do tego grona lwowskich historyków, którzy przez całe swoje życie mieszkali we Lwowie¹⁸. Stałość pobytu i pracy sprzyjała jej efektywności zarówno na gruncie naukowym, jak i naukowo-organizacyjnym. Analiza jego publikacji i spuścizny archiwalnej pozwala stwierdzić z przekonaniem, iż autor miał szczególne osiągnięcia w zakresie badania dziejów kultury czy historii sztuki – świadczy o tym jego obszerna, powstająca przez wiele lat kolekcja dzieł sztuki¹⁹. Był zainteresowany renowacją zabytków. Wśród jego korespondencji można odnaleźć listy w sprawie odnowienia

¹³ Ibid., f.135/op.1/24.

¹⁴ Ibid., f.135/op.1/15.

¹⁵ Ibid., f.135/op.1/19.

¹⁶ Ibid., f.135/op.1/20.

¹⁷ Ibid., f.135/op.1/21.

¹⁸ Toczek, „Środowisko historyków lwowskich”, 123–58.

¹⁹ Lozinskij Vladislav (Lozinski Wladislaw) (1843–1913), f.135/op.1/2.

kościółów dominikańskiego i katedralnego we Lwowie, konserwacji kościoła jezuickiego w Przemyśle i innych obiektów²⁰.

Sądzę, że Władysław Łoziński odcisnął trwałe ślad nie tylko w historii Lwowa, ale przede wszystkim w kulturze przełomu XIX i XX w. Jego prace mogą stanowić przedmiot badań literaturoznawców zajmujących się dziewiętnastowieczną powieścią polską, są bowiem ważnym świadectwem rozwoju tego gatunku. Inspirujące byłyby pogłębione studia nad oceną jego prac historycznych przez historyków kultury. Swoistym paradoksem jest fakt, że choć krytycznie należy odnieść się do metod badawczych czy jednorodnego doboru źródeł, to wysoko należy ocenić zainteresowanie tematyką obyczajowości staropolskiej. Niestandardowy wybór źródeł, umiejętność snucia zajmującej narracji przyniosły Łozińskiemu grono wiernych czytelników już przed stu laty, a wznawianie kolejnych wydań jego najpoczytniejszych dzieł świadczy o nieślabnącej popularności i trwałym sukcesie. Paradoksem jest również fakt, że mimo narastającej krytyki dzieł lwowskiego literata dokonywanej przez zawodowych historyków, znacznie lepiej niż Łoziński znających materiał źródłowy (przede wszystkim proveniencji lwowskiej), badacze nie mogą „obejść się” bez ustaleń Władysława Łozińskiego, czerpiąc obficie z jego dorobku historycznego i literackiego.

Niniejszy artykuł będzie pomocny dla literaturoznawców, badaczy zajmujących się historią nauki, ale również dla badaczy epoki nowożytnej. Sądzę, że przygotowany przeze mnie aneks można zaliczyć do pomocy archiwalnych, pozwala on bowiem zapoznać się z zawartością jednego z zespołów Centralnego Państwowego Historycznego Archiwum Ukrainy we Lwowie.

²⁰ Ibid., f.135/op.1/41.

ANEKS

**Władysław Łoziński, historyk kultury i sztuki, pisarz,
dziennikarz i publicysta 1843–1913**

(Centralne Państwowe Archiwum Historyczne Ukrainy we Lwowie, f. 135, opis 1)

I. Dokumenty osobiste:

1. Powiadomienia filii austriackiego banku kredytowego we Lwowie w sprawie operacji z depozytem Władysława Łozińskiego (daty skrajne 1883–1884), 7 (język polski).
2. Kartoteka prywatnej kolekcji Władysława Łozińskiego we Lwowie (daty skrajne 1870–1900, 823 (język polski)).

II. Działalność twórcza (naukowa, monografie, artykuły, wypisy):

3. Powieść W. Łozińskiego *Oko proroka* (rękopis) (1899), 127 (język polski).
4. Monografia W. Łozińskiego *Złotnictwo polskie w dawnych wiekach 1384–1640* z uzupełnieniami autora. Fragment. Rok 1889, 57 (język polski).
5. Praca Władysława Łozińskiego *Życie polskie w dawnych wiekach*. Rękopis, fragment. 1907, 88 (język polski).
6. Praca Władysława Łozińskiego *Prawem i lewem*. Rozdziały: *Sprawy domowe, Plagi żywota, Rzesza szlachecka, Chłopi* z uzupełnieniami autora. Fragmenty. 1903, 144 (język polski).
7. Praca Władysława Łozińskiego *Prawem i lewem*. Rozdziały: *Ziemia halicka, Ziemia przemyska i sanocka, Diabeł łańcucki, Diablęta* z uzupełnieniami autora. 1904, 234 (język polski).
8. Praca Władysława Łozińskiego *Prawem i lewem*. Rozdziały: *Ziemia przemyska i sanocka, Diabeł łańcucki, Diablęta* z uzupełnieniami autora i korektą autora. 1904, 203 (język polski).
9. Praca Władysława Łozińskiego *Prawem i lewem*. Rozdział: *Ziemia przemyska i sanocka*. Rękopis. 1902, 249 (język polski).
10. Praca Władysława Łozińskiego *Prawem i lewem*. Rozdział: *Diabeł łańcucki*. Rękopis. 1902, 98 (język polski).
11. Praca Władysława Łozińskiego *Katalog zbiorów Władysława Łozińskiego we Lwowie*. 1907, 141 (język polski).
12. Artykuł Władysława Łozińskiego *Malarstwo cerkiewne na Rusi*. Rękopis. 1887, 55 (język polski).

13. Artykuł Władysława Łozińskiego *Z historii złotnictwa i emalierstwa XVI–XVII wieku*. Rękopis. XIX w., 18 (język polski).
14. Artykuł o kościele katedralnym we Lwowie i recenzje z książek Władysława Łozińskiego *Patrycjat i mieszczaństwo lwowskie w XVI–XVII wieku, Prawem i lewem* opublikowane w prasie periodycznej. Lata: 1894–1912, 33 (język polski).
15. Alfabetyczny skorowidz polskich rodzin szlacheckich z nazwiskami na litery od A–S, Sz. XIX–XX wiek, 300 (język polski i łaciński).
16. Imienny skorowidz do nieznaney pracy historycznej. Koniec XIX w., 72 (język polski).
17. Słownik mało używanych terminów, XIX w., 28 (język polski).
18. Wypisy z prac naukowych wykorzystane przez W. Łozińskiego do napisania monografii *Malarstwo cerkiewne na Rusi* (Cerkiewny żywopis na Ukrainie) (daty skrajne: 1886–1887), 36 (język polski).
19. Wypisy Władysława Łozińskiego z prac naukowych i dokumentów archiwalnych odnoszące się do historii Polski XVI/XVII wieku, lata 1885–1906, 240 (język polski i łaciński).
20. Wypisy z dokumentów archiwalnych dotyczących społeczno-ekonomicznego położenia polskiej szlachty w XVII w., koniec XIX w., 46 (język polski).
21. Wypisy z dokumentów archiwalnych do stratyfikacji społecznej polskiej szlachty i jej udział w generalnym pospolitym ruszeniu w XVII w., 55 (początek XX wieku, język polski).
22. Wypisy z dokumentów archiwalnych odnoszące się do zwyczajów i życia codziennego polskiej szlachty w XVII w., koniec XIX w., 85 (język polski).
23. Wypisy z dokumentów archiwalnych odnoszące się do zwyczajów i życia codziennego polskiej szlachty w XVII w., koniec XIX w., 101 (język polski).
24. Wypisy Władysława Łozińskiego z dokumentów archiwalnych dotyczących formacji wojskowych XVII stulecia, 21 (język polski).
25. Wypisy Władysława Łozińskiego z dokumentów archiwalnych odnoszących się do zbrojnych napadów i bezprawia polskiej szlachty, odnoszących się do opryszków i Tatarów w XVII w., koniec XIX w., 56 (język polski).
26. Wypisy Władysława Łozińskiego z dokumentów archiwalnych odnoszących się do wojsk najemnych i „wilczego prawa” w polskim państwie w XVII w., koniec XIX w., 25 (język polski).

27. Wypisy Władysława Łozińskiego z dokumentów archiwalnych o położeniu chłopów w XVII w., koniec XIX w., 19 (język polski).
28. Wypisy Władysława Łozińskiego z dokumentów archiwalnych o położeniu Żydów w XVII w., koniec XIX w., 10 (język polski).
29. Wypisy z dokumentów archiwalnych o działalności Gedeona Aleksandra i Jurija Bałabanów w XVI–XVII w., koniec XIX w., 10 (język polski).
30. Wypisy Władysława Łozińskiego z prac naukowych i dokumentów archiwalnych o Stanisławie Stadnickim, od końca XIX w. do 1903 r., 87 (język polski).
31. Wypisy z dokumentów archiwalnych dotyczące genealogii rodzin Drohojowskich i Stadnickich, koniec XIX w., 15 (język polski i łaciński).
32. Wypisy Władysława Łozińskiego z dokumentów archiwalnych do genealogii rodzin Bełżeckich, Herburtów, Grochowskich, Fredrów, nie wcześniej niż 1902 r., 56 (język polski i łaciński).
33. Wypisy Władysława Łozińskiego z dokumentów archiwalnych dotyczące genealogii rodzin Łagodowskich i Łozińskich, koniec XIX w., 15 (język polski i łaciński).
34. Wypisy Władysława Łozińskiego z dokumentów archiwalnych odnoszące się do genealogii rodzin Korniaktów i Ossolińskich, nie wcześniej niż 1902 r., 43 (język polski).
35. Wypisy Władysława Łozińskiego z dokumentów archiwalnych odnoszące się do genealogii rodzin Drugetów i Mniszchów, nie wcześniej niż 1902 r., 18 (język polski).
36. Wypisy Władysława Łozińskiego z dokumentów archiwalnych odnoszące się do genealogii rodzin Madalińskich, Niezabitowskich, Radziwiłłów, koniec XIX w., 13 (język polski i łaciński).
37. Wypisy Władysława Łozińskiego z dokumentów archiwalnych odnoszące się do genealogii rodzin Szeptyckich, Potockich, Krasickich, Golskich, Bolestraszyckich, od końca XIX w. do 1904 r., 154 (język polski i łaciński).
38. Wypisy Władysława Łozińskiego z naukowych prac i dokumentów archiwalnych dotyczących różnych wydarzeń historycznych, daty skrajne: 1890–1905, 33 (język polski i łaciński).
39. Kopia instrukcji szlachty ziemi przemyskiej dana posłom S. Starochowskiemu i F. Oświęcimowi na sejm 1607 r., XIX wiek, 5 (język polski).

III. Korespondencja:

40. Korespondencja Władysława Łozińskiego z komitetem redakcyjnym Polskiej Encyklopedii. Listy prywatnych osób, zaproszenia na posiedzenia komisji i komitetów, lata 1874–1911, 18 (język polski).
41. Korespondencja Władysława Łozińskiego z namiestnictwem galicyjskim we Lwowie i Centralną Komisją Historii Sztuki w Wiedniu w sprawie odnowienia kościołów dominikańskiego i katedralnego we Lwowie, konserwacji kościoła jezuickiego w Przemyśle i innych, lata 1896–1897, 12 (język polski i niemiecki).

IV. Materiały zebrane przez twórcę fondu:

42. Artykuł Wojciecha Dzieduszyckiego *Ikonostas bohorodczański*, 1887, 26 (język polski).
43. Konspekt nieustalonego autora z historii wojskowej sprawy, XX w., 31 (język niemiecki).
44. Album *Świat polski w zabytkach sztuki*, fragment, 1884, 4 (język polski).
45. Stare inwentarzowe opisy, 1948, 1986 r., 23 (język rosyjski i ukraiński).

■ Bibliografia

- Badecki, Karol. „Archiwum miasta Lwowa – jego stan obecny oraz potrzeby reorganizacyjne, inwentaryzacyjne i wydawnicze”. *Archeion* 12 (1934): 77–200.
- Barycz, Henryk. *Rozwój historii oświaty, wychowania i kultury w Polsce*. Kraków: Drukarnia Przemysłowa w Krakowie, 1949.
- Barycz, Henryk. *Wśród gawędziarzy, pamiętnikarzy i uczonych galicyjskich. Studia i sylwety z życia umysłowego Galicji XIX wieku*. T. 1–2. Kraków: Wydawnictwo Literackie, 1963.
- Bujnicki, Tadeusz. „Władysław Łoziński 1843–1913”. W *Obraz literatury polskiej. Literatura polska w okresie realizmu i naturalizmu*, zredagowali Janina Kulczycka-Saloni, Henryk Markiewicz i Zbigniew Żabicki, 369–80. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1969.
- Julkowska, Violetta. „Dzieje Lwowa oraz inne Galicjana w piśmarstwie historycznym Władysława Łozińskiego”. *Klio Polska. Studia i Materiały z Dziejów Historiografii Polskiej* 7 (2015): 43–61.
- Julkowska, Violetta. „Ksawery Liske (1838–1891)”. W *Złota księga historiografii lwowskiej XIX i XX wieku*, zredagowali Jerzy Maternicki i Leonid Zaskilniak, 181–200. Rzeszów: Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, 2007.

- Julkowska, Violetta. „Obraz przeszłości w pracach historycznych i literackich Władysława Łozińskiego”. W *Wielokulturowe środowisko historyczne Lwowa w XIX i XX w.*, zredagowali Jerzy Maternicki i Leonid Zaskilniak, 3: 353–8. Rzeszów: Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, 2005.
- Knot, Antoni. „Łoziński Władysław (1843–1913)”. W *Polski słownik biograficzny*, zredagował Emanuel Rostworowski, 18: 460–3. Wrocław; Warszawa; Kraków, 1973.
- Kosek, Karol. „Felietony Dela-Łozińskiego w „Czasie” (8 VIII 1870–2 III 1873)”. *Rocznik Historii Czasopiśmiennictwa Polskiego* 15, z. 1 (1976): 5–34.
- Kosek, Karol. „Ostatnie powieści historyczne Władysława Łozińskiego. «Skarb watażki» i «Oko Proroka»”. *Rocznik Przemyski* 36, z. 2 (2000): 31–47.
- Kosek, Karol. „Początki twórczości literackiej Wł. Łozińskiego w latach 1860–1862”. W *Z dziejów kultury i literatury ziemi przemyskiej*, zredagowała Stefania Kostrzewska-Kratochwilowa, 3: 41–66. Przemyśl: Przemyski Oddział Towarzystwa Literackiego im. A. Mickiewicza, 1978.
- Kosek, Karol. „Twórczość literacka Władysława Łozińskiego”. Rozprawa doktorska, Uniwersytet Jagielloński. Archiwum Uniwersytetu Jagiellońskiego (12/75).
- Kosek, Karol. „Władysław Łoziński w służbie Melpomeny”. W *Z dziejów kultury i literatury ziemi przemyskiej*, zredagowała Stefania Kostrzewska-Kratochwilowa, 2: 85–100. Przemyśl: Przemyski Oddział Towarzystwa Literackiego im. A. Mickiewicza, 1973.
- Krochmal, Anna, oprac. *Centralne Państwowe Archiwum Historyczne Ukrainy we Lwowie: przewodnik po zasobie archiwalnym*. Warszawa: Naczelna Dyrekcja Archiwów Państwowych, 2005.
- Lozinskij Vladisław (Lozinski Wladislaw) (1843–1913) istorik kul'turi j mistectba, pi-smiennik, żurnalist i publicist. Centralnij derżavnij istoričnij arhiv Ukraini, Lwów. F. 135.
- Łoziński, Władysław. „Inwentarz Archiwum Grodzkiego we Lwowie”, b.d. 10036 I. Biblioteka Jagiellońska w Krakowie.
- Łoziński, Władysław, oprac. *Katalog wystawy zabytków starożytnych we Lwowie w r. 1894*. Lwów: Dyrekcja Powszechnej Wystawy Krajowej, 1894.
- Łoziński, Władysław. *Katalog zbiorów Władysława Łozińskiego we Lwowie*. Lwów: nakładem autora, 1897.
- Łoziński, Władysław. *Malarstwo cerkiewne na Rusi*. Lwów: Drukarnia Władysława Łozińskiego, 1887.
- Łoziński, Władysław. „Materiały warsztatowe. Kopie dokumentów z lwowskich akt grodzkich i ziemskich”, b.d. 10029 IV. Biblioteka Jagiellońska w Krakowie.
- Łoziński, Władysław. „Notatki i wypisy do dzieł naukowych”, b.d. 10033 I. Biblioteka Jagiellońska w Krakowie.
- Łoziński, Władysław. „Notatki i wypisy do historii Lwowa i Przemyśla w XVI–XVIII w.”, b.d. 10030 IV. Biblioteka Jagiellońska w Krakowie.
- Łoziński, Władysław. „Notatki i wypisy z akt Archiwum Miejskiego we Lwowie, Archiwum Krajowego we Lwowie oraz Biblioteki Zakładu im. Ossolińskich we Lwowie”, b.d. 10031 IV. Biblioteka Jagiellońska w Krakowie.

- Łoziński, Władysław. „Notatki i wypisy z zakresu historii sztuki do prac naukowych”, b.d. 10032 I. Biblioteka Jagiellońska w Krakowie.
- Łoziński, Władysław. *Ormiański epilog lwowskiej sztuki złotniczej*. Kraków: Drukarnia Uniwersytetu Jagiellońskiego, 1901.
- Łoziński, Władysław. *Patrycjat i mieszczaństwo lwowskie w XVI i XVII wieku*. Lwów: Księgarnia H. Altenberga, 1902.
- Łoziński, Władysław. *Sztuka lwowska w XVI i XVII wieku: architektura i rzeźba*. Lwów: Księgarnia H. Altenberga, 1901.
- Łoziński, Władysław. „Wypisy i notatki z literatury pięknej”, b.d. 10034 I. Biblioteka Jagiellońska w Krakowie.
- Łoziński, Władysław. *Złotnictwo lwowskie*. Wyd. 2. Lwów: Towarzystwo Miłośników Przeszłości Lwowa, 1912.
- Łoziński, Władysław. *Życie polskie w dawnych wiekach*. Opracował Janusz Tazbir. Warszawa: Iskry, 2006.
- Majkowska, Rita. „Działalność kolekcjonerska Władysława Łozińskiego”. *Rocznik Biblioteki PAN w Krakowie* 28 (1983): 65–82.
- Majkowska, Rita. „Odkrywca i piewca przeszłości Lwowa (Władysław Łoziński w 150-lecie urodzin)”. W *Lwów. Miasto – społeczeństwo – kultura*, zredagowali Henryk W. Żaliński, Kazimierz Karolczak, 1: 99–109. Kraków: Wydawnictwo Naukowe WSP, 1996.
- Majkowska, Rita. „Władysław Łoziński w Ossolineum (1870–1872)”. *Rocznik Zakładu Narodowego im. Ossolińskich* 8 (1973): 149–51.
- Majkowska, Rita. „Związki Władysława Łozińskiego z Akademią Umiejętności w Krakowie”. *Roczniki Biblioteki PAN w Krakowie* 20 (1974): 125–40.
- Malczewska-Pawelec, Dorota. „Karol Szajnocha (1818–1868)”. W *Złota księga historiografii lwowskiej XIX i XX wieku*, zredagował Jerzy Maternicki, 1: 119. Rzeszów: Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, 2007.
- Piawski, Kazimierz. „Przedmowa”. W Łoziński, Władysław. *Prawem i lewem. Obyczaje na Rusi Czerwonej w pierwszej połowie XVII wieku*. T. 1. Kraków: Wydawnictwo Literackie, 1957.
- Rudkowska, Magdalena. *Wyszedł z dworu. Przeżycie i doświadczenie historyczne w twórczości Władysława Łozińskiego*. Warszawa: Wydawnictwo DiG, 2002.
- Toczek, Alfred. „Środowisko historyków lwowskich w latach 1860–1918”. *Prace Komisji Historii Nauki PAU* 6 (2004): 123–58.
- Wierzbicki, Andrzej. *Historiografia polska doby romantyzmu*. Wrocław: Funna, 1999.